

V Vinnumarkaður og nýting framleiðsluþátta

Vísbendingar af vinnumarkaði benda flestar til þess að vöxtur vinnuafseftirspurnar hafi náð hámarki en verði þó áfram kröftugur. Heildarvinnustundum fækkaði á þriðja fjórðungi ársins en í ágústspá *Peningamála* var gert ráð fyrir áframhaldandi vexti. Aðrar vísbendingar benda hins vegar til áframhaldandi aukningar vinnuafseftirspurnar. Atvinnuleysi heldur áfram að minnka og enn vill tæplega fimmtungur forsvarsmanna fyrirtækja fjölga starfsfólki frekar en fækka því. Hlutfall fyrirtækja sem telja sig búa við skort hefur einnig haldist svipað undanfarið eitt og hálf ári þrátt fyrir töluverðan innflutning á vinnuafli. Líklegt er að nokkur hluti erlends vinnuafls sem hingað kemur til tímabundinna starfa sé ekki talinn með eða komi seint fram í opinberum tölum og að þær feli þess vegna í sér vanmat á fjölgun starfa og því einnig ofmat á framleiðnivexti. Áfram er töluverð spennan á vinnumarkaði og í þjóðarbúinu í heild. Framleiðsluspennan virðist þó hafa náð hámarki.

Vinnumarkaður

Vinnumarkaðskönnun bendir til að störfum sé hætt að fjölga ...

Samkvæmt Vinnumarkaðskönnun Hagstofu Íslands (VMK) hægði á fjölgun heildarvinnustunda á öðrum ársfjórðungi eftir kröftugan vöxt fjórðungana þar á undan (mynd V-1). Á þriðja fjórðungi ársins mælir VMK síðan 1,3% fækkun heildarvinnustunda milli ára þar sem fjöldi starfandi fólks stóð í stað og meðalvinnuvikan styttest. Er þetta í fyrsta skipti frá því á þriðja ársfjórðungi 2012 sem heildarvinnustundum fækkar. Þetta er töluvert frávik frá ágústspá *Peningamála* en þar var gert ráð fyrir liðlega 3% fjölgun heildarvinnustunda.

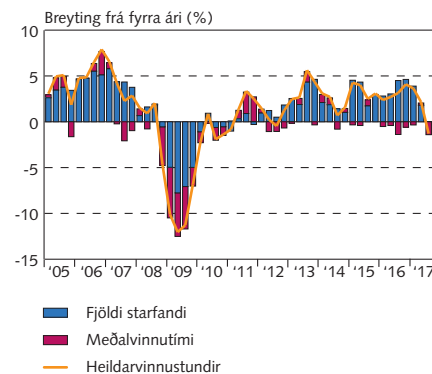
Atvinnuþátttaka minnkaði milli ára bæði á öðrum og þriðja fjórðungi ársins eftir að hafa aukist samfelld frá seinni hluta árs 2014, en í lok síðasta árs var hún jafn mikil og hún varð mest fyrir fjármálakreppuna. Hlutfall starfandi lækkaði einnig eftir samfellda hækkun frá því á síðasta fjórðungi ársins 2011.

Þessar niðurstöður eru nokkuð á skjön við aðrar vísbendingar um vinnumarkaðinn en eins og fjallað er um hér á eftir benda þær allar til þess að vinnuafseftirspurn vaxi áfram en hægar en áður. Líklegt er að þessar niðurstöður endurspegli að einhverju leyti það að VMK nái ekki nægilega vel utan um fjölda erlendra starfsmanna sem kemur til landsins. Fólki á aldrinum 16-74 ára fjölgaði um 2,5% á fjórðungnum eða um 6.000 manns og kemur það allvel heim og saman við tölur um fjölgun erlendra ríkisborgara samkvæmt þjóðskrá. Á sama tíma var fjöldi starfandi hins vegar óbreyttur milli ára. Í ljósi þess að atvinnuþátttaka meðal erlendra ríkisborgara hefur jafnan verið mikil verður að telja líklegt að bróðurparturinn af þeim erlendu ríkisborgurum sem hingað koma fari í vinnu. Þessu til viðbótar gefur könnunin til kynna að fólki utan vinnumarkaðar fjölgi um tæplega 19% milli ára sem er töluvert meiri fjölgun en varð í kjölfar fjármálakreppunnar. Þegar skoðað er í hvaða hópum utan vinnumarkaðar fjölga mest kemur í ljós að hátt í helmingur fjölgunarinnar skýrist af 75% aukningu meðal þeirra sem segjast hafa farið af vinnumarkaði vegna veikinda (mynd

Mynd V-1

Atvinna og vinnutími¹

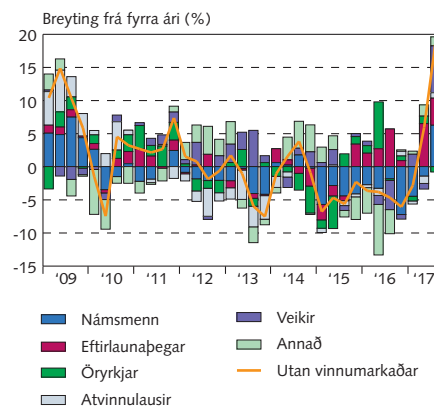
1. ársfj. 2005 - 3. ársfj. 2017

Mynd V-2

Utan vinnumarkaðar og framlag eftir hópum

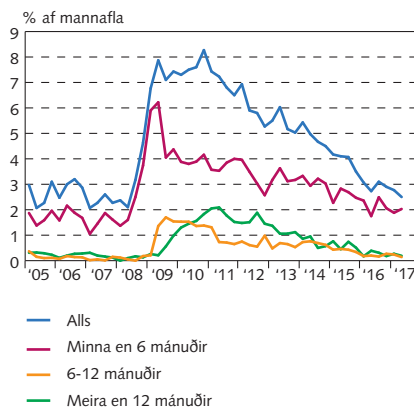
1. ársfj. 2009 - 3. ársfj. 2017

Mynd V-3

Atvinnuleysi eftir lengd¹

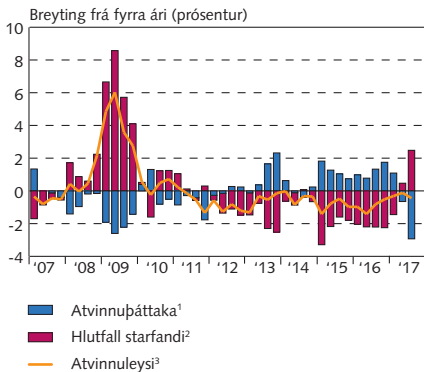
1. ársfj. 2005 - 3. ársfj. 2017

Mynd V-4

Framlag til breytinga á atvinnuleysi

1. ársfj. 2007 - 3. ársfj. 2017

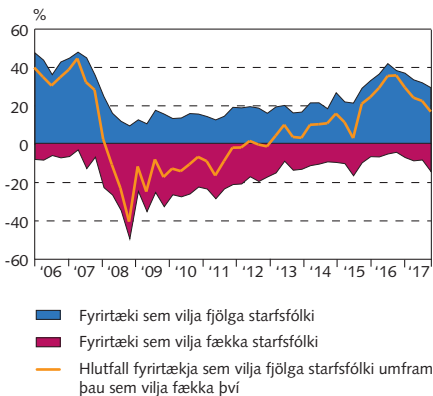

1. Fjöldi á vinnuþáttaka sem hlutfall af mannfjölda 16-74 ára.
 2. Fjöldi starfandi sem hlutfall af mannfjölda 16-74 ára. Aukning í hlutfalli starfandi kemur fram sem neikvætt framlag til breytinga á atvinnuleysi. 3. Hlutfall atvinnulausra af vinnuafli. Vegna námundunar er samanlagt framlag ekki endilega jafnt heildarbreytingunni.
 Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Mynd V-5

Fyrirtæki sem hyggja á starfsmanna-
breytingar á næstu 6 mánuðum

1. ársfj. 2006 - 3. ársfj. 2017

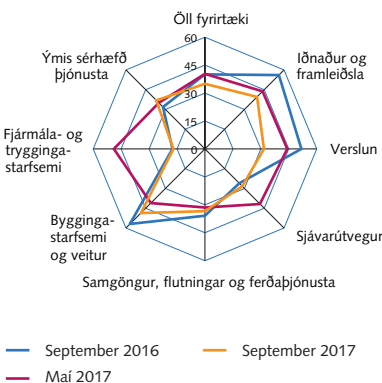

Heimild: Gallup.

Mynd V-6

Fyrirtæki sem telja að skortur sé á
starfsmönnum¹

Hlutfall fyrirtækja (%)

1. Árstíðarleiaréttar tölur.
 Heimildir: Gallup, Seðlabanki Íslands.

V-2). Hvorki er sennilegt að fólki utan vinnuþáttaka hafi fjölgað meira en í kjölfar fjármálakreppunnar né að þeim sem segjast hafa farið af vinnuþáttaka vegna veikinda hafi skyndilega fjölgað verulega á þriðja ársfjórðungi. Bendir þetta til að um sé að ræða úrtaksvanda í VMK.

... en atvinnuleysi heldur áfram að minnka

Atvinnuleysi heldur áfram að minnka og mældist 2,3% á þriðja fjórðungi ársins að teknu tilliti til árstíðar sem er 0,4 prósentum minna en á öðrum ársfjórðungi og 0,7 prósentum minna en á sama tíma í fyrra (mynd V-3). Atvinnuleysi minnkaði þrátt fyrir að hlutfall starfandi hafi lækkað og skýrist það af því að atvinnuþáttaka minnkaði enn meira (mynd V-4). Skammtímaatvinnuleysi hefur jafnframt minnkað og langtímaatvinnuleysi er nánast horfið.

Vísbendingar um áframhaldandi vöxt vinnuafleifisþeirspurnar

Samkvæmt haustkönnun Gallup meðal 400 stærstu fyrirtækja landsins er einnig útlit fyrir að vinnuafleifisþeirspurn vaxi áfram því að fyrirtæki sem vildu fjölga starfsfólki voru 17 prósentum fleiri en hin sem vildu fækka að teknu tilliti til árstíðar. Líklegt er þó að áfram hægi á vexti eftirspurnar en hlutfall fyrirtækja sem vildu fjölga starfsfólki umfram þau sem vildu fækka var tæpum 6 prósentum lægra í haustkönnuninni en í sumarkönnuninni. Hlutfallið hafði hækkað hratt frá miðju ári 2015 fram á mitt ár 2016 þegar það tók að lækka aftur (mynd V-5) en það var þó enn tæpum 10 prósentum fyrir ofan sögulegt meðaltal.

Í nær öllum atvinnugreinum virðist draga úr vexti vinnuafleifisþeirspurnar hvort sem miðað er við sumarkönnunina eða þá sem var gerð fyrir ári. Þó vilja um 40 prósentum fleiri fyrirtæki í ferðaþjónustu fjölga starfsfólki en fækka samkvæmt haustkönnuninni en það er um 17 prósentum fleiri fyrirtæki en í sumarkönnuninni. Ólíkt niðurstöðum sumarkönnunarinnar gætti nokkurrar svartsýni í sjávarútvegi því að fyrirtæki sem hugðust fækka starfsfólki voru 15 prósentum fleiri en fyrirtæki sem vildu fjölga. Þá hefur dregið töluvert úr þörf byggingarfyrirtækja á að fjölga starfsfólki sem skýrist líklega af því að þau hafa reynt að mæta þörfinni með innflutningi vinnuafli.

Vísbendingar um nýtingu framleiðslupáttanna

Enn er mikill skortur á starfsfólki ...

Þótt færri byggingarfyrirtæki telji sig nú þurfa að fjölga starfsfólki er skortur á starfsfólki enn mestur í byggingarstarfsemi samkvæmt haustkönnun Gallup. Nærri helmingur stjórnenda byggingarfyrirtækja taldi að skortur væri á starfsfólki en rúmlega einn af hverjum þremur stjórnendum í könnuninni í heild sem er litlu lægra hlutfall en verið hefur undanfarið eitt og hálf ár (mynd V-6). Í öðrum greinum en byggingariðnaði var hlutfallið á bilinu 17-40%.

... þrátt fyrir verulegan innflutning á vinnuafli

Hlutfall fyrirtækja sem telur vera skort á starfsfólki hefur lítið breyst undanfarin misseri þrátt fyrir mikinn innflutning á erlendu vinnuafli. Tölur um búferlaflutninga benda til áframhaldandi fjölgunar erlends starfsfólks í landinu þótt því fjölgi hægar en á öðrum fjórðungi ársins.

Þannig fjölgaði erlendum ríkisborgurum á aldrinum 20-59 ára um 1,2% af mannfjölda á sama aldursbili á þriðja fjórðungi ársins en á fyrstu þremur fjórðungum ársins nam fjölgunin 3,4% en var 1,8% á sama tíma í fyrra. Jafnframt sýna tölur Vinnuálastofnunar (VMST) að starfsfólki starfsmannaleigna og erlendra þjónustufyrirtækja heldur áfram að fjölga (mynd V-7). Samkvæmt tölum VMST fyrir þriðja ársfjórðung fjölgaði starfsmönnum sem komu hingað á vegum þessara fyrirtækja um rúmlega 700 manns milli fjórðunga og var orðið 1¼% af fjölda starfandi en hlutfallið var tæplega 1% á fjórðungnum á undan.

Líklegt að opinberar tölur vanmeti fjölgun starfa og ofmeti framleiðnivöxt

Eins og rakið var hér að framan og í *Peningamálum 2017/2* er fjöldi erlendra starfsmanna líklega vanmetinn í tölum VMK. Úrtak könnunarinnar nær eingöngu til einstaklinga sem eru í þjóðskrá og því með lögheimili á Íslandi. Hluti erlenda vinnuaflsins kemur hins vegar tíma-bundið til landsins og er því ekki í þjóðskrá. Einnig er líklegt að erlendir ríkisborgarar sem skrá búsetu hér á landi komi seint og jafnvel ekki fram í úrtaki VMK sem gæti skýrt hvers vegna starfandi fólki fjölgar ekki í takt við mannfjölda. Líklegt er að vanmatið hafi aukist undanfarin tvö ár vegna þess hve erlendum starfsmönnum hefur fjölgað hratt.

Vöxtur framleiðni er mældur sem vöxtur landsframleiðslu á hverja unna stund. Sé vöxtur heildarvinnustunda vanmetinn í VMK er framleiðnivöxtur því jafnframt ofmetinn (sjá umfjöllun í *Peningamálu 2017/2*). Samkvæmt tölum Hagstofunnar jókst framleiðni vinnuafls um 4,3% í fyrra en í nokkur ár þar á undan var framleiðnivöxturinn mjög hægur (sjá *Peningamál 2016/2*). Vanmat á fjölgun heildarvinnustunda í ár leiðir einnig til þess að framleiðnivöxtur mælist meiri í ár. Hann er nú áætlaður 2½% sem er um 1 prósentu meiri vöxtur en gert var ráð fyrir í ágústspá bankans.

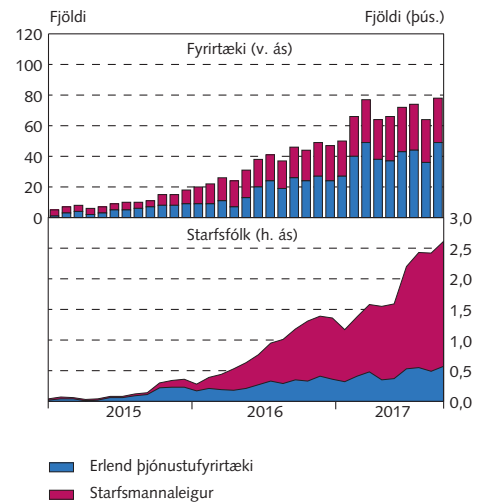
Áfram mun reyna á framleiðsluþættina þrátt fyrir hægari hagvöxt

Samkvæmt haustkönnun Gallup meðal stjórnenda taldi um helmingur þeirra fyrirtækja sín eiga í erfiðleikum með að mæta óvæntri eftirspurn (mynd V-8). Þótt þetta sé heldur lægra hlutfall en í síðustu könnun og þeirri sem var gerð fyrir ári er það enn hátt og ríflega 10 prósentum yfir sögulegu meðaltali.

Flest bendir því til þess að áfram muni reyna á framleiðsluþætti þjóðarbúsins þótt hægt hafi á vexti efnahagsumsvifa. Mikill innflutningur vinnuafls og annarra framleiðsluþátta dregur úr spennunni í efnahagslífinu. Talið er að framleiðsluspenna hafi verið heldur meiri í fyrra en áður var talið sem endurspeglar endurskoðun Hagstofunnar á fyrri áætlunum um hagvöxt undanfarinna ára (sjá rammagrein 4). Horfur eru hins vegar á töluvert minni hagvexti í ár en spáð var í ágúst (sjá kafla IV). Þá er einnig talið að jafnvægisatvinnuleysi hafi minnkað heldur meira en áður var gert ráð fyrir í ljósi hins mikla innflutnings vinnuafls. Því er talið að framleiðsluspenna hafi þegar náð hámarki og verði tæplega 2% af framleiðslugetu í lok þessa árs sem er um 1 prósentu minni spenna en gert var ráð fyrir í ágústspá bankans.

Mynd V-7

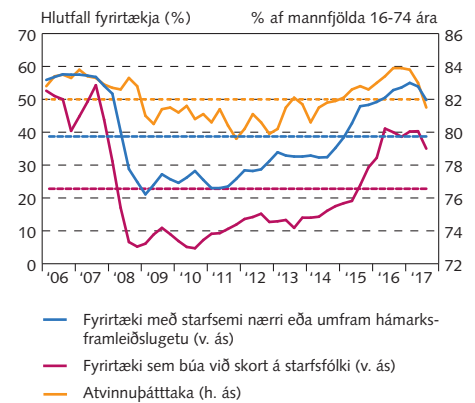
Starfsmannaleigur, erlend þjónustufyrirtæki og starfsfólk þeirra
Janúar 2015 - september 2017

Heimild: Vinnuálastofnun.

Mynd V-8

Nýting framleiðsluþátta og atvinnuþáttaka¹
1. ársfj. 2006 - 3. ársfj. 2017

1. Mælikvarðar fyrir nýtingu framleiðsluþátta eru úr viðhorfskönnun Gallup meðal 400 stærstu fyrirtækja landsins en atvinnuþáttaka samkvæmt vinnuáskönnun Hagstofunnar. Árstíðarleiðréttar tölur. Brotalínur sýna meðalhlutföll tímabilsins.
Heimildir: Gallup, Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

